

MARGINÁLIE K SEMESTRÁLNYM PRÁCAM
PÍSANIE AKO NÁSTROJ KRITICKÉHO MYSLENIA ŠTUDENTOV
AJ V PREKLADATEĽSTVE

OUTLINES OF TERM PAPERS
WRITING AS A TOOL OF CRITICAL THINKING DEVELOPMENT
OF TRANSLATION STUDIES STUDENTS

VLADIMÍR BILOVESKÝ

Abstrakt

Cieľom príspevku je poukázať na dôležitosť semestrálnych prác v študijnom odbore prekladateľstvo a tlmočníctvo ako jedného z možných nástrojov kritického myslenia. Poukazuje i na význam tejto problematiky v translatologickom didaktickom výskume, pretože dlhodobo stojí na jej okraji. Na základe analýzy troch konkrétnych diel americkej literatúry sledujeme rozvoj translatologického myslenia študentov, rozvoj ich prekladateľských zručností i rozvoj ich kritického myslenia.

Kľúčové slová: preklad, semestrálna práca, kritické myslenie, americká literatúra, študenti.

Abstract

The aim of the paper is to point out the importance of a term paper in the study field of translation and interpreting. In this case, we consider a term paper as one of the possible tools to develop students' critical thinking. It also focuses on the significance of didactic research of the issue. Based on the analysis of three specific works of American literature, we follow the development of students' translation thinking, the development of their translation skills and the development of their critical thinking.

Keywords: translation, term paper, critical thinking, American literature, students.

Úvod

Písomné práce by mali mať na vysokej škole významné postavenie, mali by byť neoddeliteľnou súčasťou prípravy vysokoškolských študentov¹, pretože je dôležité venovať osobitnú pozornosť ich schopnosti vyjadrovať sa, v prípade tohto textu máme na mysli písomný prejav. Medzi ťažiskové zručnosti vysokoškoláka by teda mala byť zručnosť pripraviť a spracovať písomnú prácu. Jej spracovanie je nová výzva, ktorá nemusí byť problémom, ak si rozšíri doterajšie skúsenosti o nové zručnosti, ktoré mu pomôžu v písomnom vyjadrovaní nielen v akademickom prostredí. Písomná práca predstavuje ďalšiu formu odbornej i praktickej prípravy študenta.² V prípade študentov filologického zamerania, ktorých pracovným nástrojom bude aj slovenčina, je takáto príprava o to dôležitejšia.

---

¹ Aj napriek dnes módnemu trendu používať rodovo vyvážený jazyk, ja v celom texte ostanem pri dobrom a osvedčenom slovenskom GENERICKOM MASKULÍNE. Ospravedlňujem sa všetkým vyznávačom a vyznávačkám rodovo vyváženého jazyka.

² V poslednom období sa u nás ako strešný menovania na rôzne typy prác udomáčuje i anglosaské pomenovanie essay – esej. Latinské *exagium* je gréckeho pôvodu. „V latinčine *exagium* znamená váženie, uvažovanie, úvaha. Z latinčiny sa dostalo do francúzštiny v podobe *essai* a do taliančiny v podobe *saggio*. Vo francúzštine slovo *essai* značí pokus, skúška a v taliančine *saggio* značí časť z väčšieho množstva, na základe ktorej možno usudzovať na celok. V slovenčine sa pod názvom *esej* dnes rozumie literárna forma, žáner, v ktorom je vtípane, duchapľne, živo napísaná úvaha s odbornou, najmä literárno-umeleckou alebo filozofickou tematikou. *Esej* je na hranici medzi náučným, publicistickým, rečníckym a umeleckým štýlom.

V predkladanom texte si nenárokujeme podrobne vyčerpať tému písomnej prípravy vysokoškolských študentov. Ide mi skôr o poukázanie na problematiku semestrálnej práce ako súčasť prípravy budúcich prekladateľov a tlmočníkov. Podľa môjho názoru ide o *neoprávnené* biele miesto (niche) jednak v príprave prekladateľov a tlmočníkov, ale aj o okrajovú tému v didaktickom translatickom výskume. Nejde nám ani tak o príklad dobrej praxe (best practices), skôr o jeden z možných spôsobov v príprave budúcich prekladateľov a tlmočníkov.

Vymedzenie problematiky

Semestrálnu, seminárnu, či iný typ práce zadávame študentom s tradičným cieľom: hodnotiť ich. Kika uvádza, že písomné práce sú prostriedok overovania hodnotenia vedomostí, ktoré študent získava v určitom roku štúdia. Slúžia nielen pedagógom ako podklady na hodnotenie študenta, ale užitočné sú najmä pre študentov. Pri ich vypracovaní si študent overuje svoje schopnosti a v ich hodnotení dostáva spätnú hodnotiacu informáciu pri svojom ďalšom rozvoji (1, 2020, s. 25). Predpokladám, že okrem tohto obligatórneho cieľa to robíme i so zámerom zistiť vedomosti študentov zo zadanej problematiky, ich schopnosť formulovať myšlienky, prezentovať svoje názory a v neposlednom rade zistiť ich schopnosť písať texty odbornejšieho charakteru a využívať vedecké metódy pri skúmaní zadanej problematiky.

Na základe vlastnej pedagogickej praxe i skúseností (29 rokov) si myslím, že vyššie uvedené práce by sme nemali zadávať študentom iba z dôvodu, aby sme prvoplánovo preverili ich vedomosti. Študenti potom k takejto práci pristupujú veľmi formálne a možno je to pre nich i demotivujúce (napíšu prácu, odovzdajú ju a čakajú na hodnotenie). Je nutné študentom vysvetliť, že prácu sice budeme hodnotiť, ale hodnotenie bude odrážať, ako v práci vysvetlili zadanú tému, ako pochopili vedomosti získane štúdiom, ako vedia prezentovať vlastný názor k téme, prípadne polemizovať s inými názormi na danú tému. Študentom musíme vysvetliť, že prostredníctvom práce chceme taktiež zistiť, ako vedia uchopiť získané vedomosti a použiť ich v súvislostiach. Študent musí *prežiť* celý proces produkcie textu práce od začiatku až do konca. Iba vtedy si študent uvedomí, že formulácia práce je ďalšia forma učenia sa, v procese ktorého si triedi, utvrdí získané vedomosti i poznatky, uvedomí si svoje slabé i silné stránky, kriticky uvažuje, formuluje svoje názory a následne ich formou textu práce prezentuje.

Pri písaní akejkoľvek kvalifikačnej práce prichádzame s problémom danej témy, svojím pohľadom na ňu, analyzujeme, interpretujeme fakty, navrhujeme riešenie na základe štúdia, poznania literatúry i výskumu. Písaním akejkoľvek práce si študent rozvíja niekoľko dôležitých zručností³:

- čítať,
- robiť si poznámky
- organizovať a triediť myšlienky,
- rozširovať slovnú zásobu,
- upevniť naučené,
- objavovať nové poznatky,
- formulovať svoje názory,
- konfrontovať svoje názory s inými,
- polemizovať s inými názormi,
- formulovať závery,
- komunikovať cieleným spôsobom.

Najbližšie stojí k náučnému štýlu. (Mistrík, s. 321, Slovenská reč, roč. 39, 1974, č. 6) V slovenskom vzdelávacom systéme si neuvedomujeme, že essay v anglofónnom prostredí predstavuje argumentačnú prácu. To si neuvedomujeme a takéto nesprávne typy prác nazývame esejami.

³ V tomto prípade zručnosť chápeme ako spôsobilosť v intelektuálnej činnosti, ktorá vzniká, formuje sa na základe komplexu schopností. Zručnosti sa rozvíjajú učením na základe schopností.

Na základe dlhodobej praxe som vyššie definoval zručnosti, uvádzam však aj širší, Kikom formulovaný diapazón potrebných schopností pri spracovaní textu: „plánovať a organizovať svoje činnosti, vymedziť a formulovať cieľ práce, vyhľadať, získať a spracovať vhodné informačné zdroje, tvorivo ich využívať a vytvoriť teoretické východiská riešenia písomnej práce, zvoliť efektívny postup riešenia, vypracovať alebo vyhľadať a použiť vhodné nástroje zberu a metódy spracovania empirických dát, analyzovať a interpretovať zistenia, formulovať závery a navrhovať riešenia, formulovať svoje myšlienky, písomne ich vyjadriť, argumentovať, osvojiť si a používať odbornú terminológiu a odborný štýl písania a v súlade s internými predpismi vysokej školy napísať formálne, jazykovo a gramaticky správne text práce“ (1, 2020, s. 30). Všetky vyššie uvedené zručnosti aktívne využijú i v celom procese prekladu, nie iba pri písaní semestrálnej práce.

Písanie semestrálnej a seminárnej práce či rozsiahlejšieho referátu musí byť súčasťou učenia i učenia sa, pretože študent ich vypracovaním sa učí zužitkovať odborné poznatky z odboru štúdia a paralelne získava skúsenosti a viaceré zručnosti nevyhnutné pri samostatnej odbornej činnosti.

Rozvoj vyššie uvedených zručností prostredníctvom písomných prác rozvíja i kritické myslenie študentov. Langer a Applebee v knihe *How Writing shapes Thinking* (1987) // *Ako písanie formuje myslenie* uvažujú o tom, ako písanie vplýva na intelektuálny rozvoj človeka. Okrem iného, uvádzajú, že:

1. Aktivity súvisiace s písaním vo väčšej miere napomáhajú učeniu sa ako aktivity súvisiace iba so štúdiom alebo čítaním.
2. Rôzne druhy aktivít súvisiacich s písaním umožňujú študentom zamerať sa na rôzne typy informácií.
3. V porovnaní s krátkymi písomnými prácami, analytické písanie umožňuje oveľa komplexnejší a hlbší pohľad na problematiku za pomoci menšieho objemu informácií (2, Applebee, 1987, s. 5). Z toho vyplýva, že písanie umožňuje komplexnejšie vnímanie zvolenej problematiky, ale objem informácií, na ktoré sa sústredíme, je užší.

Semestrálna práca v preklade

Pre učiteľa je iste nesmierne náročné prečítať a okomentovať množstvo strán textu. Je to časovo veľmi náročné a vyžaduje si to absolútnu koncentráciu. Niekedy celkom ani neveríme v zmysel takejto súčasti vyučovacieho procesu. Vychádzame z vlastnej pedagogickej skúsenosti. Predtým, než pristúpim k čítaniu a komentovaniu prác, sa psychicky pripravujem na to, koľko času nad tým strávim, koľko nezmyslov sa dozvieme, koľko častí z wikipédie a iných internetových zdrojov sa objaví v študentských textoch. Po prečítaní prác si však poviem: Neľutujem čas, ktorý som tomu venoval, koľko nových informácií som sa dozvedel. Taktiež si uvedomím, že z iného uhla pohľadu som spoznal študentov, pretože otvorili svoje mysle.

Semestrálnu prácu ako jednu z foriem učenia sa využívam už niekoľko rokov. Vyžívam ju v predmete *metodika prekladu*, ktorý študenti absolvujú v letnom semestri prvého ročníka. Predmet je zameraný na základné faktory prekladu, ktoré vstupujú do jeho procesu.⁴ Ďalšie

---

⁴ Študenti začínajú prekladať rôzne typy textov. Oboznamujú sa s ekvivalenciou na úrovni slova, s ekvivalenciou nad úrovňou slova, s problematikou bezekvivalentnej lexiky, koherenciou, kohéziou, rôznymi prekladateľskými stratégiami v závislosti od typu textu, jeho úlohy v cieľovom kultúrnom kontexte i potrebami cieľového recipienta. Naučia na analyzovať východiskový text na základe jeho štylistických špecifik, vedia ho spracovať do cieľového jazyka na základe požiadaviek cieľového kultúrneho priestoru, používať prekladateľské stratégie, samostatne kriticky uvažovať o procese transformácie východiskového textu do cieľového.

translatologicky orientované vedomosti získali v zimnom semestri prvého ročníka v predmete *translatológia* v rámci tzv. spoločného základu⁵ (*teda semester pred metódikou prekladu*).

Na základe uvedených vedomostí zadávam študentom interdisciplinárne orientovanú seminárnu prácu, v ktorej ide o prepojenie teórie prekladu a americkej literatúry, teda využitie medzipredmetových vzťahov. Americkú literatúru študenti absolvujú v letnom semestri druhého ročníka. Cieľom práce je na základe stanovených požiadaviek porovnať originál s prekladom a komentovať ho. Aby čítanie originálu a jeho prekladu nebolo samoúčelné, výber diel konzultujem s kolegyňou, ktorá ich bude učiť americkú literatúru. V tomto akademickom roku (2019/2020) sme vybrali diela (*The Great Gatsby* od Francisa Scotta Fitzgeralda, *The Road* od Cormaca McCarthyho, *Slaughterhouse Five* od Kurta Vonneguta).

Semestrálnu prácu vnímam aj ako určitú formu prípravy na štúdium americkej literatúry, pretože študenti už budú oboznámení s originálom jedného diela i jeho prekladom. Ďalšiu otázku, ktorú bolo potrebné riešiť, bol jazyk práce. Z viacerých dôvodov som sa rozhodol pre slovenčinu. Rovnako ako cudzí jazyk, ktorý je aprobačným predmetom študentov, aj slovenčina bude ich pracovným jazykom, a preto považujem za nutné ju rozvíjať (alebo začať rozvíjať, pretože študenti dnes prichádzajú s chabými vedomosťami slovenčiny, zatvárame nad tým oči a nevenujeme tomu dostatočnú pozornosť). Bohužiaľ, podľa môjho názoru sme zabudli na stále inšpiratívny text A. Popoviča *From J. Levý to Communicational Didactics of Literary Translation* (3, 1983), v ktorom okrem iného špecifikuje disciplíny, ktoré študenti prekladateľstva a tlmočníctva majú absolvovať, hovorí i o pomere cudzieho jazyka a slovenčiny v procese prípravy. Dokonca podľa nášho názoru niektoré predmety (napr. morfológia, literatúra, dejiny a realie) by sa nemali učiť výlučne v cudzom jazyku. Lingvistické disciplíny by sa mali učiť na komparatívnej báze východiskového jazyka a slovenčiny. Vo výučbe literatúr, dejín a realíí by sa mala taktiež využívať slovenčina, aby sa študenti (budúci prekladatelia) naučili slovenské ekvivalenty kľúčových literárnych, historických i kultúrnych pojmov či udalostí. Veľmi často sa stáva, že pri preklade textov, v ktorých sa nachádzajú nižšie uvedené pojmy, študenti nepoznajú ich slovenské ekvivalenty (napr. speaker, budget, meeting, event, summit, office, loser, atď.). Pri týchto návrhoch vychádzame z Popovičovho textu. Niektorí vyučujúci v študijnom odbore filológia si tiež takto podobne vysvetlili Popovičove odporúčania a vyučujú literatúru v slovenčine.

Model a štruktúra semestrálnej práce⁶

Pokyny k semestrálnej práci pozostávajú zo štyroch častí:

A. Porovnajte vami zvolený originál s jeho slovenským prekladom.

---

⁵ Štúdium programov v odbore *prekladateľstvo a tlmočníctvo* (po novom odbor *filológia*) predpokladá, že istú časť základných poznatkov a vedomostí si potrebujú osvojiť všetci študenti bez rozdielu jazykovej špecializácie, resp. študijného programu. Z tohto dôvodu bola vytvorená štruktúra predmetov združených v translatologickom základe. Zostavený program sa okrem translatologických a komparatistických disciplín zameriava tiež na praktické cvičenia zo slovenčiny ako štátneho jazyka. Zvládnutie jednotlivých rovín systémovej lingvistiky je nevyhnutným predpokladom úspešného štúdia budúcich fundovaných prekladateľov a tlmočníkov. Jazyková kompetencia študentov sa dotýka písomného i ústneho prejavu v slovenskom jazyku. Konceptia vychádza zo skutočnosti, že translátor prekladá a tlmočí predovšetkým z/do materinského jazyka. V rámci translatologického základu absolvujú študenti povinné predmety: translatológia, praktická slovenčina pre prekladateľov a tlmočníkov 1, praktická slovenčina pre prekladateľov a tlmočníkov 2, prekladová literatúra a medziliterárny proces. V rámci predmetu translatológia na základe prehľadu teoretického a dejinného, ako aj terminologického pozadia formovania a etablovania translatológie – vedy o preklade a tlmočení, sa študentom ponúkajú témy: dejiny umeleckého prekladu, teória komunikácie v preklade, prekladateľský proces, prekladateľské postupy, výrazové posuny, výrazové zmeny v preklade, zásady slovenskej prekladateľskej školy, interpretácia a preklad, problematika odborného prekladu.

⁶ Model nepovažujem za univerzálny, býva variabilný.

B. Po dôkladnom porovnaní oboch textov pristúpte k napísaniu semestrálnej práce, v ktorej sa na základe vyššie uvedeného porovnania zameriate na nasledujúce otázky:

1. Bolo potrebné preložiť uvedené dielo do slovenčiny?
2. Čím tento preklad obohatil slovenské kultúrne prostredie?
3. Čím tento preklad obohatil vás osobne?
4. Uved'te prekladateľské riešenia, ktoré vás zaujali a považujete ich za adekvátne.
5. Uved'te prekladateľské riešenia, ktoré vás zaujali v negatívnom zmysle slova.
6. Uved'te návrhy zmeny prekladateľských riešení.
7. Porovnajzte slovenčinu prekladu s dnešnou modernou slovenčinou. Uved'te konkrétne odlišnosti.

C. Pri čítaní prekladu vybraných diel je nutné:

- a. Francis Scott FITZGERALD: zamerať sa na preklad historických reálií USA 20. rokov 20. storočia (bootlegging, flappers - nový typ moderných žien; román sa považuje za jedno z najpresnejších umeleckých vykreslení doby Jazz Age).
- b. Cormac McARTHUR: zamerať sa na skutočnosť, ako si prekladateľ poradil s poetickým a zároveň minimalistickým štýlom McCartyho (používa veľmi málo interpunkcie, vety sú strohé, ale plné pomerne neznámych slov, pre text je kľúčové vytvorenie pochmúrnej atmosféry, všetko je sivé, plné popola, deštrukcie; ide o postapokalyptický román). Sledovať, ako si s touto atmosférou poradil prekladateľ.
- c. Kurt VONNEGUT: sci-fi román (vyskytuje sa v ňom veľa vymyslených postáv vo vymyslených svetoch, zároveň aj pravdivé historické fakty (napr. bombardovanie Drážd'an), celý román je postavený na čiernom humore). Zamerať sa na prenos sci-fi prvkov a humoru v preklade.

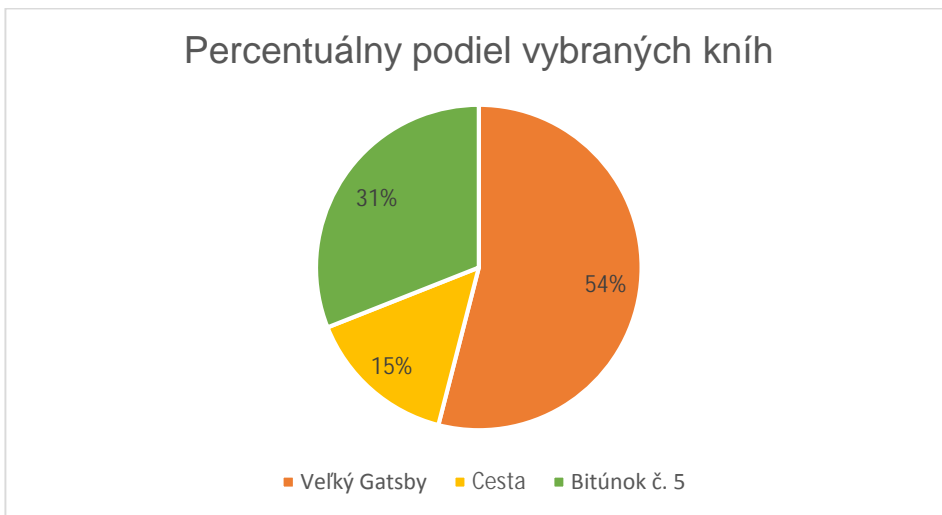
D. Prácu je nutné vypracovať v súlade platnou legislatívou fakulty,⁷ s ktorou sa študent musí oboznámiť a dôsledne dodržať pri vypracovaní finálnej verzie práce. Semestrálne práca je zároveň prípravou na vypracovanie záverečnej práce.

Čítanie semestrálnych prác odhalilo veľa zaujímavých skutočností. Niektorí študenti k práci pristúpili tradične, tak, ako je medzi študentmi zaužívané – získať hodnotenie (čo nebolo mojím cieľom). Samozrejme, že väčšina študentov pristúpila k práci seriózne a precvičila si vyššie uvedené zručnosti. Pravdaže, na ich zautomatizovanie a získanie je nutné ich ďalej precvičovať. Zaujímalo ma, aká bola motivácia študentov pri výbere diela na semestrálnu prácu (v skupine som mal 13 študentov, štyroch študentov, deväť študentiek). Fakt, že väčšina študentov si vybrala román *Great Gatsby*, je prekvapujúci. Nemyslím si, že ich výber bol ovplyvnený rozsahom diel (počtom strán) či menami prekladateľov. Motiváciou pre *Veľkého Gatsby* možno bolo jeho filmové spracovanie i hviezdne herecké obsadenie.

Originál	Preklad	študenti	študentky	percentá
F. Scot FITZGERALD, Great Gatsby , 1925	Veľký Gatsby , Slovart, 2012, 240 s. Preložil Ján Vilikovský	2	5	54 %
<u>Cormac</u> <u>McARTHUR</u> , The Road , 2006	Cesta , Slovart, 2009, 208 s. Preložil Ján Gavura	1	1	15 %

⁷ Bohužiaľ, formálna úprava nie je zjednotená na všetkých vysokých školách. Niektoré z nich vyžadujú štandardnú úpravu v súlade s medzinárodnou normou ISO 7144:1986 *Documentation – Presentation of theses and similar documents*, alebo STN 01 6910:1999 – *Pravidlá písania a úpravy písomností*.

Kurt VONNEGUT, Slaughter House - Five,1969	Bitúnok č. 5, Slovart, 2001, 168 s. Preložil Karol Dlouhý	1	3	31 %
---	--	---	---	------

Ukázalo sa, že rozhodnutie zvoliť slovenčinu ako jazyk práce bolo správne. Nakoľko ide o študentov prekladateľstva a tlmočníctva, je nutné venovať pozornosť cizelovaniu slovenčiny, ktorá taktiež bude ich pracovným jazykom. Takéto ciele smerovanie k precvičovaniu slovenčiny vedie i k tomu, že študenti si uvedomia dôležitosť materinského jazyka ako cieľového jazyka. Študenti prichádzajú zo stredných škôl s veľmi chabými stylistickými a gramatickými vedomosťami zo slovenčiny. Majú problém vyjadriť svoj názor, argumentovať nielen v písomnej forme. V písomnom prejave nedokážu rozlišovať medzi formálnym a neformálnym vyjadrovaním sa.⁸

Takmer polovica študentov (5 – z toho 1 študent, 4 študentky, 42%) v práci neodpovedalo na otázky: *Bolo potrebné preložiť uvedené dielo do slovenčiny? Čím tento preklad obohatil slovenské kultúrne prostredie?* Podľa nášho názoru to bolo hlavne preto, lebo ich teoretické translatologické vedomosti nie sú ešte na takej úrovni (sú prváci), aby im umožnili uvažovať o takto formulovaných témach. To potvrdzujú i odpovede tých študentov, ktorí odpovedali. Ich odpovede sú skôr dojmologické a založené na skresľujúcej interpretácii našich nedávnych dejín, prípadne neznalosti dejinných súvislostí. Nepoznanie skutočných dejín deformuje aj ich názor na literatúru a preklad.

Uvádžam niekoľko ukážok odpovedí na otázku:

Bolo potrebné preložiť uvedené dielo do slovenčiny?

Great Gatsby – Veľký Gatsby

⁸ Naším cieľom nie je hodnotiť úroveň stredného školstva. Iba konštatujem. Vo výučbe materinského jazyka na základných i stredných školách sa niekde stala chyba. Študenti nevedia v materinskom jazyku formulovať a prezentovať svoj názor. Nie sú toho schopní ani v písomnej ani v orálnej forme. Nerozoznávajú formálnu a neformálnu rovinu jazyka. Nevedia reálne používať gramatiku v praktickom jazyku. Otázne je, či akékoľvek dôkladné testovanie môže odhaliť skutočné vedomosti študentov. Je nutné, aby napr. ovládali množstvo literárno-vedných termínov, ktoré v praxi nevedia použiť? Nebolo by lepšie s nimi cizelovať používanie jazyka v reálnej jazykovej praxi?

(S. M.)⁹. „Preklad románu priniesol nový pohľad na vtedajšiu dobu – dobu *Jazz Age*. V čase, keď bol vydaný jeho prvý preklad v 70. rokoch 20. storočia, bola slovenská literatúra kontrolovaná komunistickými cenzormi a téma, ktorá nebola zakázaná, bola téma každodennosti, detstva a mladosti. Majorita literárnych diel si bola navzájom podobná. Práve preto takýto nevšedný, pôsobivý, pútavý príbeh mohol Slovákov pracujúcich väčšinou na poliach, priviesť na iné myšlienky, zoznámiť ich s úplne novým svetom, ktorý predtým nepoznali a nikdy nezažili na vlastnej koži. Sprístupnil im nový kultúrny zážitok. Zároveň sa domnievame, že tento preklad mohol byť akousi motiváciou a inšpiráciou pre preklad ďalších diel.“

(M. L.) „Preklad ponúkol historické zasadenie do 20. rokov 20. storočia. Doba jazzu a prohibície, obdobie preslávené mafiánskymi excesmi AlCaponeho či nezastaviteľného pokroku, do kolien položeného Veľkou hospodárskou krízou. Kniha ponúka skvelý prierez života vtedajšej spoločnosti.“

(V. Ž.) „Z pohľadu nášho obdobia by som považoval preloženie americkej knihy *Veľký Gatsby* za potrebné, pretože v dnešnej dobe sa angličtina vyučuje ako povinný predmet na mnohých školách a prevažná väčšina dnešnej mládeže si už dokáže veľké množstvá anglických textov preložiť aj sama. V minulosti až tak veľa Čechov a Slovákov, teda najmä Slovákov, nevedelo anglicky, vzhľadom na podmienky z minulosti, ako napríklad okupácia Československa sovietskymi vojskami. K tomu názoru som dospel preto, lebo moji starí rodičia a rodičia nevedia anglicky, pretože sa ju nemali kde naučiť, lebo boli iné podmienky ako dnes.“

(M. L.) „Preklad bol určite potrebný. V období 70. rokov Slováci, až na pár výnimiek, nemali žiadne znalosti angličtiny. Preto bol preklad nevyhnutný k tomu, aby si aj vtedajší slovenský čitateľ mohol užít toto výborné dielo. Navyše dielo je napísané zložito a na porozumenie originálu je potrebná pomerne vysoká úroveň znalosti slovenčiny. Aj ja, ako študent anglického jazyka, som musel mnohé vety prečítať aj dvakrát, alebo dokonca otvoriť slovník. Myslím, že aj prevažná väčšina dnešných mladistvých by mala veľké problémy porozumieť originálu, a to napriek tomu, že ich angličtina sprevádza celým životom. Preklad si preto udržuje relevantnosť aj v dnešných moderných časoch.“

(E. V.) „Osobne si myslím, že preklad tohto diela mal veľké opodstatnenie. Dielo vzniklo v prvej polovici 20. storočia, a keďže anglický jazyk nebol v tej dobe až taký rozšírený ako je dnes, preklad do slovenského jazyka bol potrebný – a to z dôvodu, že menej Slovákov, a najmä strašia generácia, neovládali angličtinu na takej úrovni, aby dielo v origináli pochopili.“

Slaughterhouse - Five - Bitúnok č. 5

(S. B.) „Je jasné, že pasáže z vojny odzrkadľujú skúsenosti autora aspoň do určitej miery. Práve tieto úryvky nám vojnu dokážu priblížiť tak, ako máloktorá učebnica dejepisu. Nie sú to len prázdne dátumy a udalosti, ktoré si ani nevieme predstaviť. Nemôžeme povedať, že Slováci neboli vojnou postihnutí. Práve naopak, a preto je práve pre mladšie generácie dôležité pochopiť hrôzy vojny.

Nielenže nás o vojne učí a poučuje, ale ukazuje nám, prečo môžeme byť veľmi vďační za to, že vojnu prežívame len cez stránky kníh, a nie na bojisku.“

Uvádžam niekoľko ukážok odpovedí na otázku:

Čím tento preklad obohatil slovenské kultúrne prostredie?

(M. L.) „Preklad obohatil slovenské kultúrne prostredie priblížením historického kontextu 20. rokov v USA. V našich končinách, najmä v roku vydania prekladu, veľké množstvo informácií o západe nejestvovalo.“

(E. V.) „Vďaka slovenskému prekladu Jána Vilikovského mali možnosť toto dielo čítať aj ľudia na Slovensku, ktorí nerozumeli angličtine. Slovenská kultúra bola aj vďaka dielu obohatená

⁹ Pred ukážkami z prác študentov uvádzam iniciálky ich mien.

o nový hudobný žáner, ktorý sa z Ameriky rozšíril neskôr aj do Európy a následne na Slovensko. Reč je o džeze, ktorého hlavným znakom je improvizácia. Ďalšia vec, ktorá vďaka prekladu originálu obohatila slovenskú kultúru, je nový typ rozprávača deja – v diele sa využíva nespoľahlivý rozprávač, ktorého spopularizoval Joseph Conrad.“

Slaughterhouse - Five - Bitúnok č. 5

(K. H.) „Toto povojnové umelecké dielo je prínosom pre všetkých slovenských čitateľov. Snáď každá slovenská rodina bola zasiahnutá II. svetovou vojnou. Slovenský čitateľ sa teda môže pokúsiť stotožniť s príbehmi a osudom hlavnej postavy Billyho Pilgrima. Toto dielo taktiež dovolilo čitateľom vžiť sa do rôznych nezmyselných situácií, ako napríklad údajná krádež čajníka, za ktorú bol chudák Edgar Derby popravený. Viacero príbehov a ich popisov či priblížení poukazuje na nezmyselnosť vojny a jej katastrofálne následky. Najmä preto bolo potrebné dielo preložiť do slovenčiny.“

(K. H.) „Tento preklad obohatil slovenské kultúrne prostredie svojou umeleckou hodnotou.“

Žiaden zo študentov nevedel, že preklad sa stáva súčasťou prijímajúcej kultúry a inšpiruje domáce prostredie i pôvodnú tvorbu. Odkazovali na neznalosť jazyka a dejinné udalosti. Bohužiaľ nevedomili si, že ak by tomu bolo tak, preklady by nemohli vzniknúť. Aj napriek tomu, že niektorí študenti na otázky nedokázali komplexne odpovedať alebo riešili iba úlohy spojené s jazykovou stránkou textu, myslíme si, že otázky mali svoj význam. Študenti museli rozmyšľať nad témami, ktorými sa doposiaľ nezaoberali.

(S. B.) „Vojnové príbehy nie sú to jediné, čo nám toto dielo prinieslo. V čase vydania prekladu knihy o niekoľko rokov neskôr, bola vedecká fantastika na Slovensku skôr ešte len „tinedžerom“. I keď diela so sci-fi tematikou sa začali písať už aj u nás, neboli predsa len také rozšírené ako v Spojených štátoch. Využitie sci-fi prvkov vo svojich dielach nebolo pre Vonneguta žiadnou novinkou. Môžeme ich nájsť v množstve jeho predchádzajúcich diel, no *Bitúnok č. 5* sa považuje za jedno z najznámejších. Preto si dovoľím tvrdiť, že práve toto dielo najviac preslávilo práve sci-fi, ktoré tak často vo svojich dielach využíval.

Humor v tomto diele je tiež veľmi zaujímavý detail. Možno by sa dalo čakať, že spojit' v knihe vojnu, mimozemšťanov a ešte k tomu prihodit' vtipy – to bude už príliš, no popravde vtipné a trefné poznámky dej príjemne dopĺňajú. Autor aj do nepríjemných momentov v živote hlavného hrdinu nenápadne vložil štipku suchého amerického humoru.“

Uvádzam niektoré zo zaujímavých odpovedí:

Čím tento preklad obohatil vás osobne?

The road - Cesta

(D. P.) „Pozitív, ktoré mi dal preklad tejto knihy, je hneď niekoľko. Autor v knihe použil veľa krásnych poetických výrazov, či už pri spomienkach na život, alebo opisovanie zničenej a spustošenej krajiny. Prekladateľ používal veľa neznámych slov, a preto preklad obohatil moju slovnú zásobu. Preklad mi ukázal i spôsoby prekladania.“

Great Gastby – Veľký Gatsby

(V. Ž.) „Najviac ma obohatili niektoré preložené výroky:

- Žiadne množstvo ohňa ani čerstvého vzduchu nemôže ovplyvniť to, čo človek uloží do svojho strašidelného srdca.
- Buďme ľuďom dobrými priateľmi, kým ešte žijú, nie až po ich smrti.
- Väčšinou ma uvidíte v spoločnosti cudzích ľudí. Snažím sa medzi nimi zabudnúť na tú smutnú vec, ktorá sa mi stala.
- Niekedy som cítil hrôzostrašnú osamelosť a cítil som ju aj v iných – v tých mladých úradníkoch, ktorí každý deň premárňujú tie najlepšie chvíle svojich nocí i svojich životov.

- Obzeral sa okolo seba, akoby čakal, že z tieňa jeho domu sa vynorí minulosť.“

Slaughterhouse - Five - Bitúnok č. 5

(K. H.) „Zistila som, že ak chcem byť dobrou prekladateľkou musím mať obrovskú slovnú zásobu a široký prehľad. Skláňam sa pred vedomosťami prekladateľa Karola Dlouhého, pretože text obsahoval pestrú škálu slovnej zásoby. Prekladateľ si bravúrne poradil s vojenskými hodnotami či rolami, mnohými názvami zbraní, materiálov, z ktorých boli zhotovené.“

V odpovediach na danú otázku prekvapuje, že niektorí študenti uvažovali i nad cieľovým jazykom – slovenčinou. Písali o tom, že ich obohatila *krásna slovenčina v preklade a pekne formulácie*. Niektorí z nich uviedli, ktoré myšlienky ich zaujali. Uvedené myšlienky, ktoré majú hlboký zmysel, lepšie pomohli spoznať konkrétneho študenta, jeho hodnotovú orientáciu i vzťah ku konkrétnemu dielu. Pozitívne hodnotíme, že študenti sa otvorili i takýmto spôsobom.

Dôležité bolo i zistenie, že študenti si uvedomili podstatnú úlohu prekladateľa v preklade, jeho zodpovednosť za cieľový text. Taktiež venovali pozornosť tomu, že prekladateľ musí mať široký diapazón informácií nielen z rôznych oblastí ľudskej činnosti. Na základe toho dospeli k záveru, že pre prekladateľa je nevyhnutnosťou celoživotné vzdelávanie.

(S. B.) „Jeden z dôvodov, prečo som si myslela, že sa mi nebude preklad a celkovo kniha páčiť, je fakt, že predsa len ide o vojnovú literatúru, ktorá býva, pochopiteľne, pre čitateľa ťažká. Bola som príjemne prekvapená, ako šikovne si poradil prekladateľ s humorom diela. Svedčí to len o tom, že aj keď preklad humoru z jednej kultúry do druhej náročný, nie je nemožný. Nedokážem zabudnúť ani na kvantum citátov, ktoré som si obľúbila.“

No a z pohľadu začínajúceho prekladateľa som našla množstvo nových spôsobov, ako sa zlepšovať a učiť. Ukázal mi postupy, ktoré by mi snáď nikdy nenapadli a finty, ktoré budem určite používať.“

Na otázku *Porovnajte slovenčinu prekladu s dnešnou modernou slovenčinou. Uveďte konkrétne odlišnosti* odpovedali adeпти prekladateľstva prekvapujúco.

Uvádžam niektoré zo zaujímavých odpovedí:

Na túto otázku študenti reagovali celkom neočakávane. Vo svojich prácach uvádzali, že pri čítaní prekladu zistili, ako sa slovenčina mení a vyvíja, pretože v ňom našli množstvo slovenských slov, ktorým nerozumeli a museli si vyhľadať ich význam. Veľmi často tieto slová považovali za archaizmy. Je prekvapujúce, že študenti vo veku 19 – 20 rokov nerozumeli nižšie uvedeným slovám, nie všetky z nich možno považovať za archaizmy. Používanie slov z rôznych stylistických vrstiev je v beletrii funkčné

Išlo o slová:

ponášať sa, neklala oči, zgniaviť, obrvy, podzemná železnica, vagabund, čachrovať, bedač, cimra, pijatika, cyklostylovať, ozembuch sprostý, starobinec, fešná, kmasnutím rozopol plášť, bolo to ich celé imanie, podobločnica, osihotená žiarovka, nedôchodča, bol štúply, halier, pobehaj, pričňa, počastoval ich polievkou, kepienok, územčistý, nadájať, poručil mi svoje pištole, vinovato, bôľ, v bielych pumpkách, bola som za družicu, honorácia.

V časti B pri výbere diel boli študenti upozornení, na čo je nutné sa v jednotlivých dielach zamerať. V diele *Veľký Gatsby* som odporúčal zamerať sa na preklad historických reálií USA 20. rokov 20. storočia (bootlegging, flappers – nový typ moderných žien; román sa považuje za jedno z najpresnejších umeleckých vykreslení doby *Jazz Age*). Študenti sa zamerali iba na obraz doby *Jazz Age* a jej vplyv na vývoj sveta, ako aj na prohibíciu. Poukazovali na zachytávanie ducha amerického života, ale aj úpadok amerického sna.

Za osobné obohatenie považujú študenti následné múdrosti: „Keď máš chuť niekoho kritizovať, vždy si spomeň, že nemal každý na svete také výhody ako ty“... „Nijaký oheň, nijaká sviežosť neobstoja proti tomu, čo človek vie nazhromaždiť vo svojom priezračnom srdci.“

V diele *Cesta* bolo potrebné sa zamerať sa na skutočnosť, ako si prekladateľ poradil s poetickým a zároveň minimalistickým štýlom McCartyho (používa veľmi málo interpunkcie, vety sú strohé, ale plné pomerne neznámych slov, pre text je kľúčové vytvorenie pochmúrnej atmosféry, všetko je sivé, plné popola, deštrukcie. Ide o postapokalyptický román, úlohou študentov bolo sledovať, ako si s touto atmosférou poradil prekladateľ. Adepti v tomto prípade venovali pozornosť iba strohým vetám McCartyho a jeho minimalistickému využívaniu interpunkcie. Vysledovať pochmúrnú atmosféru sa im nepodarilo. Asi im chýbali nielen literárnovedné vedomosti, ale aj empatia pri recepcii textu a dostatočné čitateľské skúsenosti.

T. I. uviedla, že knihu si vybrala preto, lebo ju už čítala a je jedna z kníh, ktoré v nej vyvolali depresívne a zároveň krásne pocity. Počas celého čítania mala husiu kožu a po celý čas cítila okolo seba beznádej a depresiu, ale napriek tomu aj vo svete plnom zla a smrti existuje láska a dobrí ľudia. Ďalej uvádza, že jej trvalo niekoľko dní po prečítaní knihy, kým sa z nej spamätala. D. P. si všimol, že kniha je založená na minimalistickom štýle, no pri čítaní ho očarila poetickosť, ktorú autor dokáže vytvoriť v tak pochmúrnej atmosfére. Podľa neho sa prekladateľovi podarilo zachovať minimalistický štýl v preklade a taktiež ocenil, že prekladateľ zachoval atmosféru originálu v preklade. Myslí si, že v tomto diele v záujme precítenia príbehu je nesmierne dôležitá atmosféra, a preto bolo nutné ju zachovať ju aj v preklade.

V diele *Bitúnok č. 5*. Ide o sci-fi román (vyskytuje sa v ňom veľa vymyslených postáv vo vymyslených svetoch, zároveň aj pravdivé historické fakty (napr. bombardovanie Drážďan), celý román je postavený na čiernom humore, v ktorom mali sledovať prenos sci-fi prvkov a humoru v preklade. Nikto zo študentov na toto nezareagoval. Reagovali iba na scény opisujúce hrôzy vojny.

K. H. poukazuje na nezmyselnosť vojny a jej katastrofálne následky. V románe si uvedomila mnohé paradoxy: stratu ľudskosti, avšak v mnohých prípadoch aj jej zachovanie, chuť prežiť i neochotu žiť.

P. H. si všimla sci-fi prvky v románe. Ich zakomponovanie do románu v podobe mimozemskej existencie sa dá chápať ako zdôraznenie negatívnych vplyvov vojny na psychiku jednotlivca, prostredníctvom ktorých sa protagonista snaží utiecť z reálneho života a pochopiť ho. Okrem vojnovnej tematiky v diele postrehla i chápanie ľudskej bytosti ako stroja.

Konštatujeme, že študenti veľmi radi hľadajú v prekladoch chyby rôzneho typu, najradšej však negatívne posuny. Tie hľadajú i tam, kde sa vôbec nenachádzajú.

Slaughterhouse - Five - Bitúnok č. 5

(L. G.)

O¹⁰: Billy is speaking before a capacity audience in a baseball park, which is covered by a geodesic dome. (s. 123)

P: Billy prednáša chápvému publiku na bejzbalovom štadióne, ktorý zakrýva geodetická kupola. (s. 126)

R: Billy prednáša pred plne obsadeným bejzbalovým štadiónom, ktorý zakrýva geodetická kupola. (s. 126)

O: I taught creative writing ... (s. 16)

P: Potom som niekoľko rokov prednášal o beletrii... (s. 22)

R: Učil som tvorivé písanie ...

(P. H.)

O: *He has seen his birth and death many times, he says ...* (s. 19)

P: *Vraví, že mnoho rás prežil svoje narodenie a smrť ...* (s. 24)

R: *Tvrdí, že už viackrát videl svoje narodenie a smrť ...*

¹⁰ O – originál, P – preklad, R – riešenie študenta

O: ... thinking brainlessly with their spinal cords. (s. 40)

P: ... rozmýšľali bez mozgu chrbticami. (s. 43)

R: ... nerozmýšľali mozgom, ale chrbtovou kosťou.

O: There was too much to see – gragon’s teeth, killing machines, corpses *with bare feet that were blue and ivory*. (s. 54)

P: Toľko vecí bolo vidieť – zátarasy, vražedné stroje, mŕtvoly *s vycerenými zubami, ktoré boli modrasté a ako zo slonoviny*. (s. 54)

R: Toľko vecí bolo vidieť – zátarasy, vražedné stroje, mŕtvoly *s obnaženými nohami, ktoré boli modré a ako zo slonoviny*.

Uvedená študentka uvádza i prekladateľské riešenia, ktoré nebude komentovať, pretože ju pobavili a prídu jej najviac absurdné.

O: Billy was brought down Sugarbush Mountain *on a toboggan*. (s. 129)

P: Billyho viezli z končiaru Sugarbush Mountain *na tobogane*. (s. 121)

O: The major had been there on two separate *tours of duty*. (s. 49)

P: Major si odslúžil vo Vietname *dva turnusy*. (s. 50)

O: It isn’t much fun if you have *to pinch every penny till it screams*. (s. 85)

P: Nie je to nijaké potešenie – *obracat’ každý halier, až vŕzga*. (s. 83)

Great Gastby – Veľký Gatsby

(A. L.)

O: Reach me *a rose*, honey, and pour me a last drop into that crystal glass. (s. 45)

P: Podaj mi *ružu*, dušička, a nalej mi poslednú kvapku do toho krištáľového pohára. (s. 63)

A. L. uvádza, že prekladateľ zrejme nepochopil autora, ktorý slovom *rose* myslel ružové víno.

(S. U.)

O: She’s asleep. She’s *two years old*. Haven’t you ever seen her?

P: Spí. Má *tri roky*. Ešte si ju nevidel?

O: I was *bridesmaid*.

P: Bola som za *družicu*.

O: It’s a swell suit .....

P: To je nóbl cimra.....

Z uvedených ukážok vyplýva, že študenti síce dokážu uvažovať, no pozabudli na idiolekt prekladateľa, možnosť meniť slovosled v slovenskej vete, špecifiká jazyka umeleckej literatúry. Samozrejme, oceňujeme, že našli i niektoré pochybenia prekladateľov v pochopení originálu. Podľa nášho názoru navrhovaný spôsob písania seminárnych prác by mohol odstrániť pretrvávajúce nedostatky.

Záver

Aj napriek tomu, že študenti v letnom semestri prvého ročníka ešte nemajú bohaté teoretické vedomosti a praktické prekladateľské zručnosti, navrhnutá seminárna práca (v rôznych obmenách) im pomôže uvedomiť si zložitosti prekladateľského procesu, úlohy prekladateľa, jeho celoživotné vzdelávanie, vzťahy vysielajúceho i prijímajúceho kultúrneho prostredia. Okrem upevnenia a rozšírenia translátologických vedomostí písanie seminárnej práce je nutné vnímať

i ako nástroj rozvoja kritického myslenia študentov. Spätná väzba od učiteľa by mala pomôcť študentom k sebareflexii. Vďaka tejto forme štúdia sa môžu naučiť:

- o plánovať a riadiť svoj proces učenia sa,
- o hodnotiť vlastnú prácu a jej výsledky,
- o analyzovať proces učenia sa,
- o sebahodnotiť,
- o motivovať k zdokonaľovaniu sa.

Všetky uvedené činnosti by mali smerovať k rozvoju kritického myslenia študentov. Pri lektúrach niektorých seminárnych prác prichádzajú na um slová Stephena Kinga: „If you don't have time to read, you don't have the time or the tools to write. Simple as that.” (Ak nemáte čas na čítanie, nemáte ani čas alebo nástroje na písanie. Také jednoduché.) Ak teda študenti nebudú čítať umelecké diela, nebudú ich môcť ani prekladať. Ak študenti málo čítajú, nebudú schopní prekladať. Konštatujeme, že seminárne práce vedú k úvahám nielen študentov, ale aj pedagógov.

Literatúra

1. KIKA, M. 2020. *Efektívne vysokoškolské štúdium (aktuálne študijné zručnosti a postupy)*. Banská Bystrica: Belianum. Vydavateľstvo Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, 2020. ISBN 978-80-557-1727-2.
2. LANGER, A. J. – APPLEBEE, N. A. 1987. *How Writing shapes Thinking*. Urbana, Illinois: National Council of Teachers of English. 1987. ISBN 0-8141-2180-2.
3. POPOVIČ, A. 1983. *From J. Levý to Communicational Didactics of Literary Translation*. In: Wills, Wolfram / Thome, Gisela (eds.). *Translation Theory and its implementaiton in the Teaching of translating and Interpreting*. Saarbrücken : Gunter Narr Verlag Tübingen.

Kontakt:

Doc. Mgr. Vladimír Biloveský, PhD.
Univerzita Mateja Bela v Banskej Bystrici
Filozofická fakulta
Katedra anglistiky a amerikanistiky
Tajovského 40, 974 01 Banská Bystrica
Slovenská republika
Email: vladimir.bilovesky@umb.sk